

Меросга тааллуқли ҳақ-хуқуқлар

15:48 / 18.04.2017 2812

- а) Мерос молига тааллуқли бўлган ҳақлар;
- б) Ворисларнинг даражалари;
- в) Мерос илмидаги истилоҳлар ва уларнинг маънолари.

A) Мерос молига тааллуқли бўлган ҳақлар

Майитдан қолган мероснинг тақсим қилинадиган, сарфланадиган ўз ўринлари мавжуд бўлиб, ундан бошқа жойга берилса, шариат асосида тақсимланган ҳисобланмайди. Уламолар мерос молига тааллуқли бўлган ҳақларни тўртта деб белгилаганлар:

1. Майитни кафанлаш, тажхиз(дафнга тайёрлаш) ва то дафн этилгунча бўладиган ҳаражатларга меросдан исроф ёки ўта баҳиллик қилмасдан сарфланади. Яъни, бунга майитни ғусл қилдиришдан то охирги манзилига элтиб қўйилгунча бўлган ҳаражатлар киради. Бу майитнинг аҳволига, эркак ёки аёллиги ва бой ёки камбағаллигига қараб бир-биридан фарқ қиласди.
2. Кафанлаш ва тажхиз (дафнга тайёрлаш)дан ортиб қолган барча меросдан майитнинг бандалардан бўлган қарзлари адо қилинади. «Меросдан бандалардан бўлган қарзларини адо этилади» деган сўз бизнинг мазҳабимизга кўрадир. Бошқа уч мазҳабга кўра эса, бандалардан бўлган қарзи билан бирга Аллоҳнинг ҳаққи бўлган закот, ушр, назр каби қарзлари ҳам меросдан адо этилади.

Бизнинг (ҳанафийларнинг) хужжатимиз қуидагичадир:

Закот, ушр, каффорат каби амалларни адо этиш ибодатдир. Маълумки, ибодатлар ўлим билан инсондан соқит бўлади. Зоро, ибодатни адо этишга ният ва ихтиёр лозим. Ният ва ихтиёр майитдан содир бўлмайди. Закот, ушр каби ҳақлар ўлим билан инсондан соқит бўлсада, у буларни тарк этгани учун гуноҳкор ҳисобланиб, охиратда иқобга дучор бўлиши мумкин. Агар майит тириклик вақтида олдин тарк қилган закот, ушр каби қарзлари меросдан адо этишни васият қилган бўлса, барча мазҳаблар иттифоқи билан бу васиятни ижро этилади.

3. Майиттинг қарзлари адо этилгандан сўнг, қилган васиятларини мероснинг учдан бир қисми доирасида ижро қилинади. Яъни, кафанлаш ва дағн билан боғлиқ харажатлар ва қарзлардан ортган мероснинг учдан бир миқдорида васият адо қилинади. Агар майитни васияти учдан бирдан кўпроқ бўлса, бунда ворисларнинг розилиги эътиборга олинади. Агар ворислар учдан бирдан ортиғига рози бўлсалар қолган қисмida ҳам васият амалга оширилади.

Пайғамбар (с.а.в.) Саъд ибн Абу Ваққос молининг барчасини васият қиласман деганида, «Учдан бирга рухсат, лекин бу ҳам кўп. Сен ворисларингни бой ҳолда қолдиришинг, уларни камбағал қилиб, одамлардан сўрайдиган қилиб қолдиришингдан яхшироқдир» дедилар.

Яна бошқа ҳадисда: «Аллоҳ таоло сизларга амалларингизни зиёда қилиб олишларингиз учун вафот этаётган пайтингизда молингизни учдан бирини (эҳсон) садақа қилди» деганлар. Яъни, молингизни учдан бирини васият қилишингиз мумкин.

4. Олдинги уч ҳақ адо қилингандан кейин қолган меросни майиттинг ворислари орасида Қуръон, суннат ва ижмоъ кўрсатмаларига мувофиқ тақсим қилинади.

б) Ворисларнинг даражалари

Майитдан мерос олишга ҳақли бўлган ворислар ўз ҳақларини олишда баробар эмаслар. Улар бир-бирларидан мерос олишда ўз даражалари билан фарқ қиласидилар. Уларнинг даражалари қуйидагичадир:

1. **Фарз эгалари** (асҳобул фуруз) биринчи бўлиб меросдан буларга Қуръон, суннат ёки ижмоъда белгиланган миқдорда берилади.
2. **Насаб қариндошлар** (Асабат насабия) фарз эгалари меросда белгиланган ҳақларини олиб бўлгач, кейин насаб қариндошларга меросдаги ҳиссалари берилади. Насабий қариндош деб, фарз эгалари мавжуд бўлса, ундан қолган меросни, фарз эгалари бўлмай ўзи ворис бўлса, барча меросни олишга ҳақли бўлган майиттинг яқинларига айтилади. Бунга ўғил, ўғилнинг ўғли, туғишган амаки каби майитни яқинлари киради.

3. **Сабабий қариндошлар** (Асабат сабабийя) - Озод қилиш орқали қариндошлиги боғланган киши, яъни қул озод қилувчи киши. Агар озодқилингандан қул вафот этганда унинг фарз эгаларидан ёки насаб қариндошлардан бирорта вориси бўлмаса, бу ҳолда сабабий қариндош, яъни уни озод қилган киши мерос олади. Қул озод қилиш йўли билан қариндош бўлган кишига «Мавлал атоқа» дейилади. Яъни, озод қилишга эга бўлган киши. Агар қул озод қилган кишининг ўзи тирик бўлмаса, меросни унинг ўғил ворислари олади.

4. **Завил арҳам** (фарз эгаси ёки асаба бўлмаган узоқроқ қариндошлар). Кейин агар фарз эгалари ёки асабаларнинг бирови бўлмаса меросни завил арҳамга берилади. Бу ҳанафий ва ҳанбалийларга кўрадир. Шофеъий ва моликийларга кўра эса завил арҳамга мерос берilmайди. Балки фарз эгаси ёки асаба бўлмаса меросни байтул молга топширилади.

5. **Мавлал муволот** (насаби номаълум бир шахс бошқасига «Сен менинг хожамсан, мен ўлсам мендан мерос оласан, агар жиноят қилсан уни товонини тўлайсан деганда, у ҳам қабул қилдим деган кишига мавлал-муволот дейилади. Олдинги тўрт қисм ворисларнинг бирови бўлмаса, мерос мавлал муволотга берилади.

6. **Насаби иқрор қилинган киши**, яъни майит ҳаётлик вақтида бировнинг насабини иқрор қилган бўлса, яъни ота-онаси номаълум бир кишини бу менинг акам ёки укам деб тан олса, иқрор қилинган киши юқорида мазкур ворислардан бири бўлмаса меросни олади. Бу суратдаги ворис тўртта шарт асосида мерос олади.

- а) Насаби иқрор қилинган кишининг насаби номаълум бўлиши
- б) Иқрор қилувчининг иқрори насабнинг событ бўлишида ўзидан бошқага нисбат берган бўлиши керак. Масалан: бу акам деб иқрор қилиши билан насабни отасидан событ бўлганига ишорат қиласди.
- в) Бу иқрор билан насаби событ бўлмаслиги, яъни бу акам деб иқрор қилса, бу иқрорни отаси тасдиқламаслиги керак.
- г) Иқрор қилувчи ўлгунича иқорида туриши.

7. Васият қилинган кишига молнинг барчасини берилади. Юқорида зикри ўтган ворисларнинг бирортаси мавжуд бўлмай, майит ҳамма

молини васият қилган бўлса, васият қилинган кишига берилади.

8. Байтул мол. Яъни, мазкур ворислар мавжуд бўлмаса, меросни йўқолиб кетишдан асраш ва мусулмонларнинг умумий манфаатларига ишлатиш учун давлат хазинасига топширилади.